

PANNONHALMI SZENT MÓR

IRTA: KERÉNYI OLAF O. S. B.

Az Úrnak 1036. esztendejében — a *Pozsonyi krónika* szerint — «Maurus episcopus est effectus», — Szent Mórt a királyi kegy Pécs püspökévé tette. Kilencszáz éve tehát annak, hogy a pannonhalmi kolostornak egyik legszebb lelke a magányt, az Isten-gondolatoktól visszhangzó csendet felcserélte a küzdelmes apostoli munkával. A nagyot, az eszményit körülölelő áhítat, csodálat érzelmével, . . . a testvéri rajongás szeretetével nézek fel rá, . . . lelki egyéniségének arculatát kutatom . . .

Rendkívül kevés az, amit a történelem *Szent Mór* életéről megőrzött. Az a néhány kilométerkő, amely ott roskadozik életútján, csak az irányt mutatja meg, amerre az utas elhaladt; arról azonban hallgat, hogyan tette meg vándora az utat.

Egy szent életének megismeréséhez néha több adatot nyújt a legenda egyszerű szavú frója, mint a legtudományosabb feljegyzés. Így vagyunk Maurus életének vizsgálatánál is. Bár a történelem keveset tud nekünk adni, van azonban két legendánk, amelyek segítik ellebbenteni a fátylat Maurus arcáról.

Szemléletmódunk a két legenda szerint kétféle: az egyikben Maurus arcát az idegen szerző csillogó szemében keressük, szemléletünk tehát közvetett (*Szent Imre herceg legendája*); a másikban úgy nézzük, mintha tükörbe tekintenénk, amely az egyszerű belenézőnek arcvonásait egyszersmindenkorra megőrizte (*Szent Zoerard András és Benedek legendája*). A sorok, a mondatok, a szavak mélyén rejlő egész lelket keressük.

Ha így haladunk előre, úgy gondoljuk, nem hamisítjuk meg a történelmet s talán nem is tévedünk el az általános, a típus jellemzésében. Tudjuk, hogy lehetetlen az individuum kimerítése közvetlen eszközökkel is, — még inkább közvetettekkel —, azt azonban nem tartjuk lehetetlennek, hogy egy egyéniséget, — ha csak főbb vonásaiban is — az irodalmi emlékek segítségével ismerjünk meg.

«Némi időben — olvassuk Szent Imre herceg legendájában — boldog István király fiával együtt imádkozni boldog Márton egyházába tért». ¹ A szent király Imre herceget küldötte előre a szerzetesek üdvözlésére. «A gyermek Imre pedig Szentlélekkel teljesen, miképpen is az isteni kegyelem kinyilatkoztatásából külön-külön az ő érde-meiket ismerte, mindeneknek külön-külön egyenetlenül osztotta a csókokat. Mert egyeseknek egyet, másoknak hármat, végezetül egynek hét csókot adott.»

Ennek a két tiszta léleknek gyönyörű találkozását, a két szűzi szívnek csodálatos összedobbanását a történelem folyamán többféleképpen próbálták értelmezni. Az első értelmező minden bizonnyal maga a legendaíró: «kinek hétre sokasította a csókot, egész életén át szűzi életet élt». Vagyis ő a maga minden szent dologért rajongó lelkével a Szent Imre ajkáról ellesett szavakkal a jelenetnek természetfeletti értelmezését adja. Imre herceg a Szentlélektől telve olvasott Szent Mór lelkében. A legendaíró nyomán egész napjainkig ez az értelmezés az általános. *Temesvári* Pelbárt, ² *Laskai* Osvát ³ majdnem ugyanezekkel a szavakkal mondják el és értelmezik a csókjelenetet. ⁴

¹ A legendát *Tormay* Cecil fordításában idézem. (Kis magyar legendárium.)

² *Pomerium. Sermones de Sanctis. Pars aestiva. Sermo 91.*

³ *Biga Salutis. Sermones de Sanctis. Sermo 104. —. 105.*

⁴ Az *Acta Sanctorum* tudós frői, *Coper* és *Stilting* a jelenet megemlékezésénél a legenda alapján a tényeket sorolják fel, s hosszasan csak annál a kérdésnél időznek, hogy mikor történhetett az esemény.

Vargha Damján kísérletéig¹ ez a természetfeletti magyarázat volt az egyetlen. Ő próbálta meg először a csókjelenetet természetes módon magyarázni. Gondolatmenete a következő: Ha Szent Istvánnak valóban több gyermeke volt s Imre herceg esetleg csak másod- vagy harmadszülött volt s aki már gyermekifjú korában a szerzetesi életre törekedett és arra nevelték: akkor feltehető, hogy atyjának látogatásaikor, méginkább Szent Gellértnek nyolc évig tartó nevelése idején, Imre herceg gyakran megfordulhatott a pannonhalmi kolostorban. Talán iskolai tanulmányai egy részét is itt végezte. S itt köthetett barátságot a hasonló korú kedves Maurus testvérrel. A feltevések hosszas fejtegetése után *Vargha* Damján levonja a következtetést: Imre herceg és Maurus csókölelkezésének «a lelki és szellemi barátság spontán megnyilatkozásából kellett történnie». Hosszú ideig nem látták egymást s most «a kölcsönös szeretet, hűség és rokonlelkőség édes érzetével borulnak egymás nyakába; szívesen és hosszan ölelkeznek, többszörösen — hétszer — megcsókolják egymást.»

Szent Imre és Maurus csókjelenetének illetén magyarázata sem von le semmit annak természetfeletti értelmezéséből, sőt az egyiket elmélyíti, s a kölcsönös barátság jólrtesültségével külső hitelességét megpecsételi; mindenekelőtt nem teszi szükségtelemné a Szentlélek belenyúlását. E magyarázat a természetfeletti és természetesnek harmonikus összekapcsolásával biztossá tesz bennünket afelől, hogy a jelenetnek illetén leírása nem az író mindenben lelki kapcsolatot kereső szándékának szüleménye az elbeszélés misztikusabbá tételére.

Szükségesnek gondoljuk még ezek után is, hogy világosabban rámutassunk a jelenet történeti valóságára. S azt hiszem elsősorban csak a király-fogadás ilyen módját kell valósínni tennünk, mert az nyilvánvalónak látszik, hogy a szent király kedves pannonhalmi szerzeteseit országot rendező útjaiban többször felkereste. Úgy gondolom, nem járok bizonytalan talajon, ha felteszem, hogy 1092-ben, Szent László korában, a szabolcsi zsinaton egy már majdnem százados szokást kodifikáltak a következő szavakkal: «Ha történetesen a király vagy a püspök valamely apátságba jön, az apát és a szerzetesek ne a templomba menjenek a király vagy a püspök megcsókolására, hanem a kolostorba menvén, sorba álljanak és várják be a király vagy a püspök csókolását.»² Ha elfogadjuk *Vargha* Damján feltevését, hogy a Szent Imre-legenda első öt fejezetét Szent Mór írta, akkor talán épp ebben a legendában leírt, Imre hercegtől szentesített felemelő szokást örökölték meg a törvényben.

Olvassuk azonban tovább a legendát. *Maurus* megismerésére nem kevésbé fontos a király próbáratevése. «Kévés napoknak utána» Szent István csak egy szolga kíséretében, éjnek idején, titkon visszatért a kolostorba. A hajnali zsolozsma után az egyháznak homályos szegleteiben már csak azok imádkoztak, akiknek «boldog Imre ő csókjait szaporította». A szent király egyenkint hozzájuk lépett s ők köszöntötték a királyt. Szent István «végezetül a Mórnak mondott baráthoz méne, kit is boldog *Imre* hét csókkal dícsért, de sem köszöntésének szép szavával, sem pedig királyi fenyegetéseinek beszédével nem vonhatott ki belőle feleletet. Virradván a reggel, mikor is a barátok gyülekezést tartottak, a király maga személyében is jelenvaló volt és, hogy Mór barátának lelkét az alázatosságnak miatta megpróbálja, a közös meghallgatásban a vallással való felette sok ellenkezést vetett szemére. De a királynak erősítéseire Mór semmi nemű ellene mondást nem tett, hanem alázatost vesztég ülve reménykedőn Istenhez menekedik, ki is az emberi értelemnek szemlélője».

A legendaíró egyszerű szavai fátyolkönnnyűvé, átlátszóvá simítják itt-ott azt a függőnyt, amellyel az isteni Gondviselés Maurus lelki életét eltakarta. Két nagy eré-

¹ Szent Imre problémák, Budapest, 1931. 33—37. l.

² Szent László törv. I. 36. (Endlicher: Mon. Arp. II. 331. l.)

nyét engedik megcsodálni, alázatosságát és rendíthetetlen türelmét, béketűrését. Az éj csendjében imádkozó szerzetesnek erényes életéről, a szabályok minden nehézséggel szemben való megtartásáról kapunk gyönyörű képet.

Tudjuk, hogy Maurus már kicsi korában a pannonhalmi kolostorba került. Itt végezte tanulmányait. Az ész művelésével azonban együtthaladt lelke tökéletesítése is. Az érintetlen gyermeki lélek a clunyi reformszellemben élő szerzetesek között a leg-szebb virágzásba indult. A kezdet nehézségeiben támogatta magisztere és ott volt a Szent Regula, amely biztosan célhoz vezeti azokat, akik magukévá teszik utasításait. Szent Mór a Regulától ajánlott legbiztosabb utat, az alázatosságot választotta. Szent Benedek szerint az alázatosság negyedik foka : «ha a szerzetes az engedelmesség gyakorlásában még nehézségek és kellemetlenségek, sőt bármely sérelmek és méltatlanságok mellett is nyugodtan, tudatosan megőrzi türelmét és a békességes tűrésben el nem fárad, vele fel nem hagy». Ennek a beteljesülését látjuk az imént idézett jelenetben. «Mindig csendre kell törekedniök a szerzeteseknek, — olvassuk ugyancsak a Regulában, — de kiváltkép az éjjeli órákban.» Igaz, hogy Szent Benedek nagy méltányossága az érkező vendégek miatt e szabály alól való felmentést is megadja, Szent Mór azonban itt sem ismer megalkuvást.

A szent király próbáratevése egyetlen olyan esemény Maurus életében, amelynek fényénél mélyebben nézhetünk arcába. Talán túl merésznek tünnek fel, ha ennek alapján Szent Mórt misztikus léleknek tartanók. Maurus egyszerűen a szentbenedeki «ambulare cum Deo» gondolatát valósította meg, amely nem egyéb, mint állandóan Isten-jelenlétének gondolatában élni. A szabályok pontos megtartásával ehhez az elvhez ragaszkodott. Ez az állandó Isten-jelenlétében tartózkodás azonban elérhető egyszerű természetes szemlélődéssel is, nem szükségesek hozzá a misztikus szemlélődés kegyelmei.

Az Egyház is a szenttéavatásnál nem a szemlélődés foka, vagy éppen a misztikus szemlélődés foka iránt érdeklődik, hanem aziránt, hogy mily mértékben gyakorolta valaki az erényeket. Az életszentség tehát az utóbbin fordul meg.

Szent volt Maurus testvér, Isten-jelenlétében járó, béketűrő szerzetes . . .

Mielőtt áttérnénk *Maurus* legendájának megismerésére, lássuk röviden életének állomásait.

Általános vélemény szerint 1000 körül született a Dunántúlon vagy Nyitra vidékén. Akadtak tudósok, akik német, lengyel, olasz szülők gyermekének gondolták, de ma már általánosan elfogadott feltevés magyar származása. Való igaz, hogy első szerzeteseink között nagyon sok volt az idegen származású. Mór azonban még mint puer scholasticus került Pannonhalmára, — saját szavai szerint ; nem valószínű, hogy egy idegen származású gyermeket tanulmányai elvégzésére éppen Pannonhalmára hoznak, ahol a kereszténység gyökerei még csak a felületen kapaszkodtak meg.

Pannonhalma kolostori iskolájában végezte el *Szent Mór* a triviumot és quadriviumot, majd utána a teológiai tanulmányokat.

Maurus életének jelentős fordulópontja a pannonhalmi királylátogatás. Ennek időpontját a történészek különböző évekre helyezik. Legelfogadhatóbb Erdélyi Lászlóé, aki 1029-re teszi.

Még ebben az évben, de legalább 1030 elején, apáttá választották. Hat évig kormányozta az apátságot. Kormányzása idejéből adatunk nincs, de valószínűnek tartjuk, hogy a szabályokhoz ragaszkodó apát idejében Pannonhalma igazán az volt, aminek Szent István alapítólevele nevezi : «Istentiszteletre szentelt hely».

Mint már említettük, 1036-ban *Szent István* pécsi püspökké nevezte ki. Püspöksége idejéből csak nyomok maradtak, amelyekből következtethetünk apostoli munkájára, egyéniségével szerzett nagy tekintélyére.

Péter királynak tanácsadója volt, aki Pécssett fényes egyházat építtetett. A szerencsétlen végű fiatal királyt 1047-ben ide temette el Szent Mór.

A Vatha-féle lázadás után a megmenekült három főpap között volt ő is. 1047 elején ő koronázta meg I. Endrét.

Endre király 1055-ben megalapította a tihanyi apátságot, amelyet oklevéllel erősített meg. Ezen az oklevélen megtaláljuk *Maurus* püspök signumát is, a hitelességet megerősítő személyek között. Érdekes szimbólum: a legrégebb magyar nyelvemléken a legelső magyar író kezevonása.

Még egy nevezetesebb esemény történt püspöksége idején. 1064-ben *Salamon* és *Géza* herceg kibékültek. A kiegyező győri találkozás után a békekészség szentesítése *Maurus* püspök él történt meg, akinek, mint nagytekintélyű és mindkét fél bizalmát bíró főpapnak nagy érdemei lehettek a kibékülésben. Az év húsvétjára a király és herceg az ország előkelőivel Pécsre vonultak, ahol *Géza* herceg másodszor is megkoronázta *Salamont*.

A koronázást nagy lakoma követte, amely után *Mór* püspök megmutogatta egyházának drágaságait, többek között Szent András ciliciumának egy darabját is, ezt a féltve őrizett ereklyét. Ekkor kérte el tőle a ciliciumot *Géza* herceg.

A fényes ünnepet másnap reggel nagy rémület zavarta meg. A gyönyörű templom és a körülötte levő épületek a mulatozók vigyázatlanságából lángba borultak és összedőltek.

Eme nevezetes koronázás után írta meg *Szent Mór* legendáját. Majd néhány év múlva, 1070 körül meghalt.

Szent Zoerárd András és *Benedek* legendáját *Maurus* öreg korában írta. Csak néhány lapnyi irat, de mind a magyar művelődés, mind a mi különleges szempontunkból értékes kis munka.

Azt mondtuk nincs megbízható történeti adatunk arról, hogy *Mór* életszentsége misztikus életszentség volt-e. Fennmaradt azonban ez a kis legenda, amelynek alapján rekonstruáljuk gondolatvilágát, Istennek szentelt benső életét. Árad-e irásából a szeretet tüze, az átéltség melege, érezzük-e rajta Isten lehelletét?

Szembetűnő a valóságnak az a természetfeletti megokolása, amelyet mindjárt az első sorokban olvashatunk. Sok pap és szerzetes jött *Szent Istvánhoz*, «nem kényszerűségből, hanem azért, hogy a szent társalgásnak új öröme fakadjon az ő gyülekezükből».¹ Közöttük van *Zoerárd* is, aki «a Szentlélek sugallatára jött Lengyelországból hazánkba». A benső lelkiéletet élő író nem tud más okot találni ebben, csak Istent, az Isten-jelenlétében járás mindenben Isten kezét látja. Igaz, a mindent természetfeletti megvilágításban látó lelkület némiképpen magyarázható a középkori lélek sajátos teocentrikus világszemléletéből, de a Szentlélek közvetlen belenyúlását látni ebben az eseményben is, bensőséges lelkiélet tulajdonsága.

Szent Zoerárd András Nyitra földjén a «remete-életre adta magát». A remeteség a kornak szemében a lelki tökéletesség legmagasabb foka volt. Gondoljunk csak Szent Gellért bakonybeli remeteségére. A legendáíró később is hangsúlyozza e két szentnek remete-életét.

A remeteségnek ebben az időben a nyugati Egyházban már szervezett formái voltak pl. a kamalduli, a vallumbrosai remeteség . . . De e megszervezett remeteségeken kívül, — mint majdnem minden időben — voltak remetéik, akik életüket a barlang magányában, az erdő mélyén, csendes forrás mellett szentelték Istennek. Amidőn I. Endre 1055-ben megalapította a tihanyi apátságot, az eleddig itt lakó remetéik voltak

¹ A legendát Fehér Bálint rendtársam fordításában idézem. (Phalmi Szemle, XI. (1936) 167—170. l.)

ennek első lakói ; ezzel azonban nem mondtak le a remete életről, mert nemsokára a nagyobb tökéletességre törekvő szerzetesek a még ma is meglévő sziklabarlangokba vonultak vissza.

Ilyen remete életre adta magát *Zoerárd András* és ő utána Benedek ; s Maurus, aki fiatal korában találkozott e szent férfiakkal, akit talán szintén elfogott a remete-élet utáni vágy, most késő öregségében, amidőn már belenyugodott a jó Isten rendelkezésébe, hogy soha többé meg nem valósíthatja lelke vágyát, az emlékezés felszította érzelmek feltörnek lelkéből. Látja, hogy a remeteélettel járó sok-sok Istenért vállalt külső és belső önmegtagadás mily gyönyörű jutalmat hozott : «Ő boldog *András* jutalma, boldog és örök élet, százszoros ékességű korona, mely az égben kipótolja azt, amit oly nehezen vásárolt meg itt a földön ! Hallatlan neme a hitvallásnak, mely még drágábbá teszi az ígéret országát ! Az étel, a pihenés nem rabolhatta el hiú édességével az örök életet s a gonosz lélek nem találhatott módot az ő megejtésére».

Szent András «állandóan böjtölt, . . . a napi munka után pedig olyan éjjeli pihenést nyújtott a testének, mely inkább kínnak és gyötremnek, mint nyugalomnak volt nevezhető. T. i. sövényvel font körül egy laposra faragott cserfatörzset és körös-körül hegyes náddal tűzdelte át a sövényt. Maga pedig a fatörzsön ülve, . . . akármerre dőlt álmoságtól elbágyadt teste, a hegyes nádaktól erősen megsebezve fölébredt. Ezenkívül fából készült koronát is tett a fejére és négy követ akasztott rá négyfelől : így elszenderedve akármerre hajtotta fejét, a kő megütötte». S mindezt a sok önmegtagadást «annak szeretetéért tette, aki emberré lett az emberekért». Isten szeretete adott neki erőt ily nagy önmegtagadások végzésére. Szeretetből tette s ezért nem búskomor, szomorkodó, elkínzott lélek volt, hanem örvendező, aki «örömmel várta a szent feltámadás napját,» a húsvétot. *Szent Zoerárd* holttestén «egy rézláncot találtak, . . . amely már a belső részekig hatolt.» Mily csodálatos megnyilatkozása egy Isten szerető remetelelék önmegtagadó lelkületének. S az a bámulat, az a szerető megdöbbenés még öreg korában is mily elevenen rezeg legendaírónk lelkében. «Csodálatos és hallatlan dolog ! — írja, — kívül bőr vonta be a láncot, mely belül már rothasztani kezdte a húst.»

Az ő nyomában akart járni Maurus is, ha nem is tudott ily nagy mértékben. Ennek a láncnak felét megkapta és féltve őrizte, «de amikor a jámbor Géza herceg elkérte tőlem, nem tudtam megtagadni kívánságát». Lemond a nagy kincsről, a szent ereklyéről ; . . . íme önmegtagadó lelkülete.

Feltűnő e kis munkában a sok csoda. A csodának kedvelése, a csodás események megörökítése nem kis mértékben a középkori lélek tulajdonsága, a legendaírónak szentje, misztikuma iránti érdeklődés következménye. De közel jutunk Maurus lelkéhez, ha az ő sajátos szemlélete szerint nézzük ; nem történetet, nem életrajzot akart írni, hanem azokat az eseményeket és annyit akart feljegyezni, amennyi áhítatos lelke előtt eléggé megvilágította szentjei lelki nagyságát.

Nem akarunk szellemtörténeti fejtegetésekbe bocsátkozni, de úgy gondoljuk *Vargha* Damján véleményét, hogy a *Szent Imre*-legenda első öt fejezetét is *Maurus* írta, ezen a téren lehetne bizonyítani. S ha csak egy pillantást vetünk a két legendára, hogy mit foglalnak magukban, hogyan keverednek a korba behelyezés, az életrajzi motívumok a misztikummal, a csodás elemmel, olyan kézenfekvőnek látszik a két legendaíró egyéniségének rokonsága.

Kilencszáz évnek poros országútján jön felém egy vándor. Halkan, csendesén, lassan lépked, arcát eltakarja a ráboruló csuklya, csak mellén világít az Úr keresztje . . . A szél meg-meglebbenti ruháját, a csuklya redői között mintha csillogó szemét lát-nám, . . . de nem, csak az Úr keresztje világít felém . . . S ő megy halkan, alázatosan, lehajtott fejjel ; . . . a játszi szellő örök szűzességének illatát hajtja felém . . .